
Ольга Скороход**РОЛЬ НАРОДНОЙ И ПРАВИТЕЛЬСТВЕННОЙ КОЛОНИЗАЦИИ
ЮГА УКРАИНЫ В ДОРЕФОРМЕННОЕ ВРЕМЯ: ИСТОРИОГРАФИЯ**

В статье рассматривается история изучения заселения степной Украины в конце XVIII – первой половине XIX вв. Определено, что в историографии сложились две точки зрения на указанную проблему. Первая представляла имперские устремления Петербурга и доказывала, что важную роль в заселении указанных территорий сыграло именно российское правительство. В то же время в противовес этому подходу сформировалось второе историографическое направление, утверждающее преобладающую роль народных масс в освоении южных территорий Украины

Ключевые слова: историография, Юг Украины, степная Украина, дореформенное время, колонизация.

Olga Skorokhod**THE ROLE OF THE GOVERNMENT AND POPULATION IN COLONIZATION PROCESS
OF SOUTHERN UKRAINE IN THE PRE-REFORM TIME: HISTORIOGRAPHY**

This article reviews the study of the colonization of the Steppe Ukraine in the late 18th – the 1st half of 19th century. It is determined that there were two views on the specified issue in the historiography. The first one represented the imperial aspirations of Petersburg and argued that the most important role in the settlement of these territories is played by the Russian government. At the same time opposed this approach second historiographical direction emerged. It claimed the prevailing role of the masses in the development of Southern territories.

Key words: Historiography, South Ukraine, Ukraine Steppe, pre-reform time, colonization.

УДК 930(470+571)«187/191»:352(477.54-21)«1871/1917»**Анастасія Мясникова****МУНІЦИПАЛЬНА ВЛАДА МІСТА ХАРКОВА (1871–1917 РР.)
У ПРАЦЯХ ДОРЕВОЛЮЦІЙНИХ ДОСЛІДНИКІВ**

У статті розглядається історіографічне питання розвитку та діяльності муніципальної влади міста Харкова упродовж 1871–1917 рр. в контексті дореволюційних досліджень. Аналізується висвітлення процесу становлення та функціонування органів місцевого самоврядування Харкова в дореволюційній історіографії.

Ключові слова: місто Харків, муніципальна влада, дореволюційна історіографія, самоврядування, дослідження.

Перші спроби осмислити демократичні зміни в масштабах муніципальної діяльності належали безпосереднім учасникам та свідкам цього процесу, а саме гласним Харківської міської думи та міським головам. Так, висвітлення процесу становлення та діяльності органів місцевого самоврядування Харкова започаткував Є. Гордієнко у праці «Харківське міське самоврядування, потреби його та недоліки» (1884 р.) [8]. Автор зосередив свою увагу саме на недоліках роботи гласних Харківської міської думи, висвітлив основні проблеми, які виникали на шляху децентралізації влади Російської імперії. А також пропонував конкретні шляхи вирішення проблем та недоліків у становленні та розвитку муніципалітетів міста Харкова.

А. Бабецький у праці «Харків напередодні нового Міського Положення» (1891 р.) [1] аналізує необхідність демократизації органів міського самоврядування, на прикладі міста Харкова доводить догочікуваність введення нового міського положення.

Д. Максименко у праці «Нарис діяльності Харківського міського громадського управління з початкової народної освіти» (1903 р.) [9] розкрив просвітницьку діяльність органів Харківського муніципалітету, навів значний фактичний матеріал, надав інформацію про рішення думи щодо розвитку освіти міста Харкова. Автор акцентує увагу на діяльності училищної комісії міської думи.

Чимало авторів на початку XX ст. започаткували публікацію матеріалів з дослідження реформування владних структур на місцях. Зокрема, В. Гессен «Питання місцевого управління» (1904 р.) [7], О. Михайловський «Реформа міського самоврядування в Росії» (1908 р.) [10], К. Пажитнов «Великі реформи шестидесятих років в їх минулому та сьогоденні. Міське та земське самоврядування» (1911 р.) [13] та В. Тотоміанц «Самоврядування та міське господарство» (1910 р.) [17–18]. Автори аналізують становлення та розвиток міського законодавства та висвітлюють

проблематику діяльності владних управлінських структур великих міст Російської імперії, складності проведення реформування на місцях.

Зокрема, у праці В. Гессена «Питання місцевого самоврядування» [7] пояснюються основні початкові завдання, які лежали в основі реформи місцевого самоврядування. У праці досить детально простежуються суперечності розвитку муніципального законодавства Російської імперії 1880–1890-х рр. Автор розглядає низку важливих питань: роль губернатора в діяльності органів нагляду за місцевою влади; розвиток інституту земських начальників; взаємовідносини між адміністрацією та земством; значущість місцевого самоврядування.

На окрему увагу заслуговує дослідження В. Тотоміанца «Самоврядування та міське господарство» (1910 р.) [18], у якому зібрано значну кількість фактів з тогочасних газет, проектів, міських звітів. Автор зазначає, що справа муніципалізації підприємств посідає далеко не останнє місце в розвитку міського самоврядування та благоустрою, грошовий прибуток міських дум залежить від муніципальних підприємств, а часто є основним прибутком міста. Також дослідник аналізує найважливіші питання, які, на його погляд, мають бути вирішені саме муніципалітетами: реорганізація дореформеної системи благодійності; піклування про народну освіту, відкриття театрів, музеїв, облаштування народних університетів. Цікавим є трактування дослідника: «муніципальне правління – є дирекція кооперативного підприємства, в якому кожен громадянин є пайщиком, а дивіденди виражаються в поліпшенні здоров'я та благополуччя всіх міських мешканців» [18, с. 148].

У своєму дослідженні автор акцентує увагу і доводить, що основна мета діяльності владних структур міста – благоустрій: оздоровлення міста, мощення вулиць, очищення міста, устрій міського водопостачання, піклування про озеленення міста, намагання здешевлення користування телефоном, започаткування безоплатних шкільних сніданків та здешевлення цін на хліб. Автор проводить паралель між діяльністю міського самоврядування Російської імперії та західних країн, акцентуючи увагу на тому, що імперські владні структури не приділяють достатньої уваги розвитку міського господарства та благоустрою у порівнянні із західними органами влади.

О. Михайловський у праці «Реформа місцевого самоврядування в Росії» [10] приділяє увагу устрою міського самоврядування, висвітлює основні норми міських положень 1870 та 1892 рр. та робить порівняльну характеристику цих основних законів, на яких ґрунтується діяльність влади у містах. При цьому автор зазначає, що міське положення 1892 р. є кроком назад в проведенні реформ міського самоврядування. Також коментує революційні події 1905 р., зазначаючи, що їх основним результатом є децентралізація влади, а дія колишнього міського положення неможлива в рамках нових перетворень державного життя [10, с. 3].

Ця наукова робота містить порівняльний аналіз не тільки двох міських положень, а й організації місцевого самоврядування на Заході. Автор висвітлює основні компетенції, право та обов'язки міського самоврядування; характеризує самостійність міської влади, її межі, внутрішній устрій думи та управи, аналізує міські фінанси, виборче право та основні задачі, які стоять перед міським управлінням.

Значним є дослідження Г. Шрейдера «Наше міське суспільне управління» [19], яке розкриває питання основ тогочасного міського самоврядування: склад думи, міський бюджет, функціональну діяльність думи та управи, звітність та підконтрольність міського управління. Автор також акцентує увагу на реформі 1892 р., коментуючи її як невдачу для розвитку муніципального законодавства; виказує думку про необхідність нової реформи, яка з часом має тільки прогресувати; звертає увагу на багатоманітність недоліків муніципального устрою, який прийшов на зміну реформи 1870 р. Крім того, дослідник вважає, що новий закон місцевого самоврядування 1892 р. не зміг відразу реорганізувати муніципальний устрій кардинальним чином. Це дослідження датується 1902 р, тому містить досвід роботи міського Управління двох чотирирічних скликань, і надає можливість зробити порівняльну характеристику двох реформ міського управління.

Дослідження К. Пажитнова «Великі реформи шестидесятих років в їх минулому та сьогоденні. Міське та земське самоврядування» [13] складається з двох частин: характеристики реформи міського самоврядування та земської реформи. Викликає інтерес погляд автора на проблеми саме міського самоврядування, бо він не робить ґрунтового аналізу функцій, діяльності, складу думи та управи, процесу виборів гласних і т. п., але висвітлює основні нормативні характеристики міських положень 1870 та 1892 рр. та подальших спроб реформування муніципалітетів. Погляди автора співпадають з думками інших тогочасних дослідників про те, що міське положення 1892 р. було проявом недовіри суспільній самостійності з боку реакційно налаштованих правлячих кіл країни [13, с. 42].

Д. Багалій та Д. Міллер у фундаментальній праці, присвяченій 250-річчю Харкова [2], розкрили сторінки історії Харківського міського самоврядування, не ставлячи перед собою завдання спеціального дослідження муніципальної історії міста. Автори в другому томі приділили значну

увагу цій проблематиці, зокрема, розкрили розвиток міського самоврядування, господарства та благоустрою Харкова у XIX – на початку XX ст. А також вперше систематизували значний фактичний матеріал щодо розвитку муніципального господарства, виклали основні заходи міського самоврядування стосовно розв'язання завдань розвитку народної освіти й охорони здоров'я населення міста. Крім цього, простежили окремі аспекти взаємостосунків муніципальної влади та центральної й місцевої державної адміністрації.

На окрему увагу заслуговує праця дореволюційного економіста та вченого Д. Семенова «Міське самоврядування. Нариси та досвіди», 1901 р. [14]. Дослідження присвячено декільком обраним темам: оптимальній організації виборчої системи в містах, спробам реформи міського самоврядування в Російській імперії, обговоренню оптимальної компетенції міського самоврядування, окремому питанню про притягнення до виборів квартиронаймачів. Слід підкреслити, що це дослідження досить широко висвітлює питання організації та діяльності міських самоврядних структур. Спираючись на попередній досвід муніципальних реформ, автор коментує проблеми та недоліки законодавчих норм XIX ст. У своїй праці дослідник підкреслює важливість місцевого самоврядування для суспільного та державного життя. Намагаючись всебічно висвітлити актуальні на той час питання зміни міського положення 1892 р., автор вказує на суттєві задачі діяльності міського управління для вирішення потреб міського населення.

Праця В. Немчінова «Міське самоврядування за дієвим російським законодавством» (1912 р.) [12] є детальним юридичним довідником, що містить усі тогочасні норми законодавства з міського самоврядування. Автор досить детально роз'яснює необхідність децентралізації влади на юридичних засадах тогочасного законодавства.

М. Миш в праці «Міське положення 11 червня 1892 р. з зістосовними до нього узаконеннями, судовими і урядовими роз'ясненнями» (1915 р.) [11] детально аналізує зміст міського положення 1892 р., роз'яснює його відмінність від попереднього положення 1871 р. та акцентує увагу на тому, що останнє було прийнято в контексті контрреформ муніципальної влади.

У роки Першої світової війни світ побачила праця члена Харківської міської управи О. Вегнера «Короткий посібник до лекцій з політики місцевого самоврядування, читаних в 1915–1916 рр.» (1916 р.), присвячена питанням міського самоврядування [3]. Автор розкрив своє бачення недоліків системи органів міського самоврядування та шляхів реформування муніципальної влади.

На окрему увагу заслуговує серія дореволюційних публікацій Л. Веліхова у журналі «Міська справа» упродовж 1911–1917 рр. [4–6]. Автор звертає увагу на оновлені форми експлуатації міських підприємств, введення нових державних податків на нерухомість та трагічний стан міських фінансів. Приходить до висновку про необхідність реформування міського положення.

М. Сумцов, також відомий вчений Харківського університету і гласний Харківської міської думи, присвятив невеликі роботи особистостям харківських міських голів: Є. Гордієнко (1908 р.) та О. Погорілко (1913 р.) [16].

Отже, дореволюційна історіографія лише частково розкриває розвиток муніципальної влади Харкова у 1871–1917 рр. Переважають комплексні дослідження з проблеми реформування міського самоврядування та децентралізації влади в масштабах Російської імперії.

Проблеми владних структур міста Харкова розглядаються поверхнево, без урахування періоду Першої світової війни та революційних змін. Автори акцентують увагу на юридичних деталях становлення законодавчої системи міського самоврядування. Лише частково розкриваються основні вектори господарських та соціальних перетворень крізь призму статистичних даних, без комплексного аналізу процесу реформування міської влади на місцях. У цілому, наукові праці дореволюційних дослідників не можуть надати ґрунтовну та об'єктивну оцінку тогочасної діяльності міської думи та управи, враховуючи відсутність значного часового проміжку між подією та її аналізом. У цілому, дореволюційні автори розглядали питання теоретичного підґрунтя та практичної діяльності керівництва органів самоврядування. Означені проблеми досліджувалися тогочасними науковцями у контексті загальної історії Російської імперії, внаслідок чого, за межами їхніх праць залишилось певне коло питань, пов'язаних з особливостями реалізації міського положення 1892 р. в українських губерніях.

Список використаних джерел

1. Бабецкий А. В. Харьков накануне нового Городского положения / А. В. Бабецкий. – Х., 1891. – 88 с.
2. Багалеи Д. И. История города Харькова за 250 лет его существования (1655–1905): Историческая монография в 2 т / Д. И. Багалеи, Д. П. Миллер. – Х.: Издательство городского общественного управления, 1905–1912. – Т. 2. – 982 с.
3. Вегнер А. Ю. Краткое пособие к лекциям по политике местного самоуправления, читанным в 1915–16 гг. – / А. Ю. Вегнер. – Вып. 1. – Х.: Утро, 1916. – 24 с.
4. Велихов Л. Трагическое состояние городских финансов / Л. Велихов // Гор. дело. – 1912. – № 4. – С. 268–270.
5. Велихов Л. Новая форма эксплуатации городских предприятий, ни концессия, ни муниципализация / Л. Велихов // Гор. дело. – 1911. – № 13–14. – С. 1047–1049.
6. Велихов Л. Новый государственный налог на недвижимости / Л. Велихов // Гор. дело. – 1911.

– № 20. – С. 1461–1465. 7. Гессен В. М. Вопросы местного самоуправления / В. М. Гессен. – СПб.: Право, 1904. – 236 с. 8. Гордиенко Е. О. Харьковское городское самоуправление, нужды его и недостатки / Е. О. Гордиенко. – Х., 1884. – 29 с. 9. Максименко Д. П. Очерк деятельности Харьковского городского общественного управления по начальному народному образованию, 1871–1901 гг. / Д. П. Максименко. – Х.: Типолитография Петрова, 1903. – 136 с. 10. Михайловский А. Реформа городского самоуправления в России / А. Михайловский. – М.: Польза, 1908. – 110 с. 11. Мыш М. И. Городское положение 11 июня 1892 года с относящимися к нему узаконениями, судебными и правительственными разъяснениями / М. И. Мыш. – 8-е изд., испр. и значительно доп. – СПб., 1915. – 1298 с. 12. Немчинов В. И. Городское самоуправление по действующему русскому законодательству / В. И. Немчинов. – М.: Издание В. М. Саблина, 1912. – 395 с. 13. Пажитнов К. А. Великие реформы шестидесятых годов в их прошлом и настоящем. Городское и земское самоуправление / К. А. Пажитнов. – СПб: Печатный Труд, 1911. – 116 с. 14. Семёнов Д. Д. Городское самоуправление. Очерки и опыты / Д. Д. Семёнов. – СПб: Электро-типография Н. Я. Стойковой, 1901. – 387 с. 15. Сумцов Н. Ф. А. К. Погорелко / Н. Ф. Сумцов. – Х., 1913. – 8 с. 16. Сумцов Н. Ф. Егор Степанович Гордиенко. Некролог / Н. Ф. Сумцов. – Х., 1908. – 8 с. 17. Тотомианц В. С. Муниципализация промышленных предприятий / В. С. Тотомианц. – М.: Книжное дело, 1902. – 176 с. 18. Тотомианц В. С. Самоуправление и городское хозяйство / В. С. Тотомианц. – СПб: Вестник знаний, 1910. – 80 с. 19. Шрейдер Г. И. Наше городское и общественное управление: этюды, очерки и заметки / Г. И. Шрейдер. – СПб.: Восток, 1902. – 337 с.

Анастасия Мясникова

МУНИЦИПАЛЬНАЯ ВЛАСТЬ ГОРОДА ХАРЬКОВА (1871–1917 ГГ.) В РАБОТАХ ДОРЕВОЛЮЦИОННЫХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ

В статье раскрывается историографический вопрос развития и деятельности муниципальной власти города Харькова в период с 1871 – по 1917 гг. в контексте дореволюционных исследований. Анализируется процесс становления и функционирования органов местного самоуправления г. Харькова в дореволюционной историографии.

Ключевые слова: город Харьков, муниципальная власть, дореволюционная историография, самоуправление, исследования.

Anastasia Miasnikova

MUNICIPAL POWER OF CITY OF KHARKIV (1871–1917) IN LABOURS OF PRE-REVOLUTION AUTHORS

In the article the historiography question of development and activity of municipal power of city of Kharkov is examined in a period from 1871 to 1917 in the context of pre-revolution researches. Illumination of becoming and functioning of organs of local self-government of Kharkov is analyzed in pre-revolution historiography.

Key words: city Kharkov, municipal power, pre-revolution historiography, municipality, research.

УДК 796.032.2 «XX»

Андрій Сова

ОЛІМПІЙСЬКА ТЕМАТИКА НА СТОРІНКАХ УКРАЇНСЬКИХ СОКІЛЬСЬКИХ ВИДАНЬ НА ПОЧАТКУ XX СТ.

У статті аналізуються публікації українських журналістів з олімпійської тематики, розміщені на сторінках львівських сокільських видань «Сокільські Вісти» та «Вісти з Запорожжя». Основна увага приділена Іванові Боберському як першому і основному дописувачу та популяризатору олімпійської ідеї серед українців.

Ключові слова: Львів, Олімпійські ігри, олімпійська тематика, сокільські видання, Іван Боберський.

З часу відновлення Олімпійських ігор сучасності та заснування Міжнародного Олімпійського Комітету (далі – МОК), незважаючи на перебування українських земель у складі Австро-Угорської та Російської імперій, українці цікавилися міжнародним олімпійським рухом і долучалися до нього. У Галичині впродовж першої третини XX ст. в українській періодиці були опубліковані численні замітки, статті, роздуми з олімпійської проблематики та репортажі з Олімпійських ігор. Серед відомих журналістів того часу можна виокремити професора Івана Боберського, Миколу Масюкевича, Степана Гайдучка, Тараса Франка, Едварда Жарського та ін. [1]. Їхня творча спадщина вимагає у сучасних дослідників прискільки уваги та аналізу. Чимало їх праць й досі невідомі не тільки широкому загалу, а й вузькому колу фахівців. З огляду на це дана тема є актуальною. У